

tutkimushenkilöt hänen rakentamiinsa siirtolaistyyppeihin - mikä itse asiassa olisi mahdotonta, koska siirtolaistyyppit eivät edusta aitoja ryhmiä, joihin voisi identifioitua. Esitetty kysymys on siten jo alun perin ontuva. Erinäisten empiiristen tarkastelujen jälkeen Hujanen päätyy johtopäätökseen, jonka olisi voinut tehdä jo puhtaan loogisesti - nimittäin kieltävään vastaukseen em. kysymykseen. Tämän seurauksena hän irrottaa merkitysmallikäsitteen siirtolaistyypeistä ja kytkee sen nyt tutkimushenkilöiden identifioitumiseen. Näin syntyneelle tyhjälle paikalle siirtolaistyyppikäsitteen yhteyteen hän liu'uttaa uuden käsitteen, nimittäin käsitteen "siirtolaiskokemus". Näin teoreettisessa osassa keskeinen merkitysmallin käsite joutuu tämän käänteen jälkeen empiirisesti periferiseen asemaan ja sen paikan ottaa teoreettisessa osassa näkymätön siirtolaiskokemuksen käsite.

Olen käsitellyt Hujasen tutkimuksessa ilmeneviä teoreettisen ja empiirisen osan yhteenniveltämisongelmia näinkin pitkään, koska ne osuvasti kuvastavat, miten teorian ajautuminen epäsuhtaan empirian kanssa voi antaa tutkimukselle oman, tutkijan tietoisista pyrkimyksistä enemmän tai vähemmän riippumattoman elämänsä. Ongelma olisi epäilemättä ratkennut siten, ettei olisi kehitelty teoreettista ajattelua yli sen, mitä empiirinen aineisto antaa käteen. Mutta tämä ei olisi mikään tie eteenpäin. Kuvaamani tapaiset repeämät lienevät väistämättömiä tutkimuksissa, joiden kuluessa teoreettinen ajattelu on jatkuvassa muutostilassa - joskin tietysti toivoisi, että tutkija pystyisi tiedostamaan ne mahdollisimman pitkälle.

Veikko Pietilä

Kansa taistelee - sormet kertovat

BJÖRKQVIST, Kaj. Violent films, anxiety and aggression: Experimental Studies of the Effect of Violent Films on the Level of Anxiety and Aggressiveness in Children. Commentationes Scientiarum Socialium 30, 1985. 75s.

Björkqvistin tutkimus pyrkii vastaamaan kysymykseen "miten väkivaltaviihde vaikuttaa lapseen". Lapsen ajatteluunko? Vai lapsen toimintaan? Ei, vaan lapsen sormenpäiden ja ihon fysiologiaan. Tehty viiden kokeen sarja osoittaa, että vaikutus on erilainen filmin luonteesta ja tilannetekijöistä riippuen: lapsen katsoessa yksin väkivaltaista ohjelmaa sormenpäissä on enemmän vipinää kuin lapsen katsoessa kyseistä ohjelmaa yhdessä aikuisen kanssa; toverien väkivaltaisiksi nimeämät lapset eivät "ihoile" niin paljon kuin ei-väkivaltaisiksi nimetyt jne.

Tyylikkäästi tehty tutkimus, jonka edessä ei voi kuin ihmetellä, mitä kaikkea tieteellisin menetelmin voi tutkia: työttömyyden vaikutusta työttömien varpaiden verenkiertoon, lakon vaikutusta lakkolaisten ruuansulatukseen... . Vakavasti ottaen tämänkaltaiset tutkimusasetelmat voivat hyvinkin olla kiinnostavia lääketieteen tai kansanterveystieteen näkökulmasta. Yhteiskuntatieteiden näkökulmasta ne kuitenkin tuntuvat kovin kaukaa haetuilta, eikä Björkqvistin tutkimuksen yksityiskohtainen erittely ole tässä paikallaan. Pari yleisempää kommenttia on syytä esittää, koska Björkqvistin tutkimus on tietyllä tavalla hyvin edustava. Kyse on siihen implisiittisesti sisältyvästä oletuksesta, että fysiologisia tapahtumia tutkimalla saadaan tietoa psykologisista (ja jopa sosiaalisista) tapahtumista. Eikä ainoastaan implisiittisestä oletuksesta: Björkqvist käyttää tutkimuksensa otsikossa sanoja "ahdistus" ja "aggressio" eikä puhu verisuonten supistumisesta mitään.

Itse tutkimuksessa fysiologiset reaktiot muunnetaan psykologisiksi turhia konstailematta. Koska suoritettujen fysiologiset mittaukset korreloivat "puolueet-

toiman raadin" arvioihin lasten ahdistuneisuudesta, ne katsotaan ahdistuksen indikaattoreiksi. Entä jos samat fysiologiset reaktiot liittyvät myös muihin psykologisiin tiloihin? Mitä mahtaa sormenpäissä tapahtua lasten katsoessa hiihtöntä komediaa? Tai lasten avatessa syntymäpäivälahjojaan? Tai pelatessa videopeliä? Yllättävän nopeasti tutkimuksessa siirtyään myös ahdistuksesta ja autonomisista fysiologisista reaktioista - mielenkiintoista on, että hengityskään ei kelpaa Björkqvistille ahdistuksen indikaattoriksi, koska se on "osin tietoisesti kontrolloitavissa" (s. 43) - aggressioon ja "toisen tahalliseen vahingoittamiseen".

Loikkaaminen fysiologisista reaktioista psykologisiin toimintoihin ei ole uutta aggressiotutkimuksessa. Päinvastoin, se on niin perinteistä ja näennäisen vaivatonta, että joskus tuntuu kuin lähtökohtana oleva aggression käsite olisi - Ludwig Wittgensteinin sanoja lainaten - "noitunut tutkijoiden ymmärryksen". Ensin nimetään kaikki "toisen tahalliset vahingoittamiset" aggressioksi ja sitten ollaankin jo kuvittelemassa, että biologisia (rotat tappelevat häkissä) ilmiöitä tutkimalla saadaan tietoa psykologisista (itsemurha), sosiaalipsykologisista (mies pahoinpitelee vaimoaan) ja sosiologisista (sodat ja vallankumoukset) ilmiöistä. Jos tässä aggression kategoriassa on jokin järki, se on se, että se sentään sulkee erilaiset "tahattomat vahingoittamiset" (maanjäristykset, sairaudet, vahingot) itsensä ulkopuolelle. Mutta ei hätää: aggression ilmoitetaan olevan paitsi toimintaa, tunnetila ja nostetaan ahdistuksen kategorian kautta autonomiset fysiologiset reaktiotkin mukaan keskusteluun aggressiivisen toiminnan "lähteinä".

Minkälaisia lainalaisuuksia tässä mahdetaan tavoitella? Mitä ovat nimeltään lainalaisuudet, jotka pätevät niin biologisten kuin sosiaalisten ilmiöiden suhteen, niin tahallisen kuin tahattoman toiminnan suhteen? Matemaattisiako? Jos pyrkii todistamaan, että $1+1=2$, on suhteellisen samantekevää, laskeeko yhteen banaaneja, molekyyilejä, perunalastuja vai ihmisiä. Aggression käsite tulee yleisyydessään lähelle matemaattisia käsitteitä, jos aggression syitä voidaan selvittää tutkimalla melkein mitä tahansa verisuonten supistumisesta sotiin ja rottien parittelusta yhteiskunnan luokkara-

kenteeseen.

Aggressiotutkimus ei ole yksin. Taustalla väikyy yllättävän sitkeähenkinen käsitys ihmisen toiminnan peruslainalaisuuksista. Kyse on ajatuksesta, jonka mukaan ihmisen toiminta voidaan selittää täsmälleen samojen peruseriaatteiden nojalla kuin kaikki maailman tapahtumat: toiminta on reagoimista ärsykeisiin. Erityistä ihmiselle on vain se, että nämä ärsykkeiden ja reaktioiden väliset suhteet välittyvät erilaisten organismimuuttujien kautta: kaava ei ole $S - R$ vaan $S - O - R$. Björkqvist lisää kaavaan tilanetekijät: ärsyke - organismi - tilanne - reaktio, $S - O - S - R$ (s. 18). Mikäs siinä. Seuraavaksi voidaan tutkia, vaikuttaako Ritari Ässä potalla istuvien lasten hiuspohjan biokemiallisiin prosesseihin eri tavalla kuin Tom ja Jerry. Tutkimusasetelmat vain alkavat huolestuttavasti muistuttaa tilannetta, jossa alkemia oli keskiajalla: koskaan ei voi tietää löytyykö viisastenkivi television asennosta, katseluajasta vai täydestä kuusta. Lieneekö tullut aika pudottaa kaavasta R pois ja muuttaa se muotoon $S - O - S$.

Klaus Weckroth

Johtamisen semiotiikkaa

GAHMBERG, Henrik. Symbols and Values of Strategic Managers: A Semiotic Approach. Acta Academiae Oeconomicae Helsingiensis, Series A: 47. Helsinki: Helsingin kauppakorkeakoulu 1986.

Henrik Gahmbergin väitöskirjatutkimus ei ole suinkaan ainoa esimerkki siitä, kuinka aiemmin viestinnän kysymyksistä organisaatioissa, hallinnossa ja laajemminkin yhteiskunnassa kiinnostunut tutkija pyrkii uudistamaan teoreettista ja metodista arsenaaliaan ranskalaisvaikutteisella strukturalismilla ja semiotiikalla. Gahmbergin tutkimus liittyy siten ajankohtaiseen uusien tieteenfilosofisten, teoreettisten, metodisten ja tutkimusteknisten perustojen etsintään yhteiskuntatieteissä.